

הישיבה המאתיים ועשרים (ר"ך)

ביום כ"ג בטבת התשנ"ה (26 בדצמבר 1994), בשעה 3.00 אחה"צ, בבית האקדמיה בירושלים.

הנוכחים: החברים ארי אבנר, שרגא אברמסון, עוזי אורנן, שרגא אירמאי, אהרן אמיר, יהושע בלאו, זאב בן-חיים, משה בר-אשר (יו"ר), אהרן דותן, אברהם טל, ישראל ייבין, אהרן מגד, שלמה מורג, אהרן מירסקי ומנחם צבי קדרי; החברים-היועצים יעקב בן-טולילה, אברהם יבין, יעקב מנצור, אורי שמעוני ושמעון שרביט; המנהל הכללי נתן אפרתי; עובדי המזכירות המדעית גבריאל בירנבאום, עינת גונן, מלכה זמלי, רחל סליג ויוסף עופר; עובד הלשכה למינוח טכנולוגי בחיפה רון אירמאי; יועצות הלשון ברשות השידור רות אלמגור-רמון וצפורה שפירא; בני משפחתו של עזרא ציון מלמד ז"ל.

- סדר היום:**
- א. דברים לזכר עזרא ציון מלמד ז"ל
 - ב. הצגת ספרו של משה אור תחביר לשון המשנה
 - ג. חילוף בוועדה לבחינת המועמדים לחברות באקדמיה
 - ד. חברים הממעטים להשתתף בעבודת האקדמיה
 - ה. הפיקוח על הלשון ברדיו ובטלוויזיה
 - ו. מילים בשימוש כללי
 - ז. ענייני דקדוק: עביר ובעבור

א. דברים לזכר עזרא ציון מלמד ז"ל

מ' בר-אשר: אני מתכבד לפתוח בזה את ישיבה המליאה המאתיים ועשרים של האקדמיה, נתחיל בדברי הערכה לחבר האקדמיה, מורנו פרופסור הרב עזרא ציון מלמד. יאמר דברים הא' קדרי.

מ"צ קדרי:

לזכר עזרא ציון מלמד ז"ל

משפחת מלמד היקרה, מורי ורבותי, לכבוד הוא לי שנתבקשתי לומר דברי הערכה על הרב פרופ' עזרא ציון מלמד זיכרונו לברכה.

א

קשה להימנע מביטויים של מליצה כשאנחנו באים לסרטט קווים עיקריים לדמותו של החכם עזרא ציון מלמד זיכרון צדיק לברכה. איש אשכולות היה ודורות קודמים בוודאי היו קוראים לו בדיון 'החכם הכולל'. כמעט שלא הניח תחום במדעי היהדות בלא שעבד בו ובלא שהטביע בו את חותמו.

בספר עיונים בספרות חז"ל במקרא ובתולדות ישראל שהוקדש לו ליובלו השמונים וחמש באוניברסיטת בר-אילן (נדפס בתשנ"ב), מצאו העורכים מקום למיין את עבודותיו המרובות למקצועות אלו (בעמ' 19): מקרא, גניזה, תרגומים ותפסירים, משנה ותוספתא, מדרשי הלכה, תלמוד בבלי, תלמוד ירושלמי, מפרשים, לשון, מילונים, טקסטים, הלכה ומשפט ומוסר, ידיעת הארץ, עבודת ה', תולדות ישראל, מנהג, אישים, ביקורת, נושאים שונים. אין צריך לומר שמיון זה כוללני הוא, ובסעיפיו השונים מתחבאים מקצועות נפרדים זה מזה: כשאנו קוראים בו, דרך משל, "לשון", הכוונה ללשון עברית וללשונות אחרות כגון ארמית ופרסית-יהודית. וכשמדובר על "מילונים" באופן כולל, הכוונה למילונים לדיאלקטים השונים של הארמית. וכן בשאר הסעיפים.

ב

לא איש אחד ולא בעל מלאכה אחת בלבד היה עזרא ציון מלמד: הוא היה גם מנהיגה של עדה, רב של בית כנסת ושל קהילה חשובה בישראל; הוא היה מורה ומורה למורים; והוא היה חוקר כולל במדעי היהדות. בכל אחד מעיסוקים אלו עשה גדולות ונצורות, מעצם טבעו ואופיו שהיו מצוינים בחתירה לשלמות, בפרפקציוניזם.

הייתה לו סבלנות אין קץ ואורך רוח לרדת לפרטי הפרטים של כל נושא ושל כל תחום שהוא עסק בהם. קו משותף לכל גילוייו של האיש, כמנהיג, כמורה וכחוקר כאחד היה היסודיות, איסוף הפרטים המרובים בעבודה הממושכת, תשומת לב לכל פרט, ולאחר מכן עלייה לראייה הכוללת, למסקנות המתחייבות מן הפרטים.

את עבודותיו בכל תחומי פעילותו תכנן לאור התקווה לאריכות ימים, אף על פי שמי יכול לדעת את אורך ימיו. בכל זאת דבר לא דחק בו לקצר דרכים ולהחיש תוצאות. הוא עשה הכול כמי ששעתו פנויה לחזור ולעסוק בדברים מחדש, אפילו כעבור עשרות שנים. השלמותיו לעבודות ראשונות שלו היו המשך ישיר ומובן מאליו לשלב הטיפול הקודם בהן. לא היה צורך לבטל בהן דבר או לתקן טעויות; היה צורך רק לעדכן אותם ולהעשיר את הפרטים בעובדות ובתגליות חדשות.

קו מנחה זה יש בו כדי לסייע בידינו בסיכום ההערכה לדמותו העשירה ומרובת הפנים של עזרא ציון מלמד. נאמר עליו תחילה דברים כמנהיג עדתו וכרכה של קהילתו, עדת יהודי פרס בירושלים. מלמד נתן שיעורים בבית הכנסת במשך עשרות בשנים, שלא על מנת לקבל שכר, ודרש בכל מועד שנוהגים רבנים וחכמים לדרוש בקהילותיהם. פרטים אלו ידועים היו לכול, והם נזכרו בסיכומי קורות חייו של עזרא ציון מלמד גם בהזדמנויות קודמות.

יכול אני להוסיף עליהם כאן פרטים מאפיינים אחדים מתוך ניסיוני האישי, ומתוך היכרות אתו במשך השנים. עזרא ציון מלמד עקב אחרי גידולם והתפתחותם של הדורות

הצעירים - דור שני, דור שלישי ואף דור רביעי - של בני עדתו, המקורבים אליו. הוא עודד את בעלי הכישרון שבהם וגילה את הכישרון בגיל צעיר ביותר, ארגן להם מלגות אם היו זקוקים לכך, ולא פסק מלתבוע מהמוסדות בשמם של הצעירים האלה: "היזהרו בבני עניים, שמהם תצא תורה". לא אחת שמעתי מפיו את האזהרה הזאת. דאגה ועידוד אלו לא פסקו עם כניסתם של מומלציו אל מוסדות הלימוד הראשונים; הוא עקב אחריהם בכל שלב משלבי הלימודים, יעץ להם היכן ימשיכו בלימודים, באילו מורים ומדריכים יבחרו, מה יהיו מקצועות התמחותם. אף שימש יועץ וחונך בכל הנושאים, כשתלמידיו היו זקוקים ליעוץ ולעזרה רוחנית, מוסרית, וגם כלכלית וחברתית. בהתמסרותו זו ראה עזרא ציון מלמד ברכה, את התלמידים האלה אנו רואים היום בין אנשי המקצועות החופשיים, ובין חברי הסגל הבכיר האקדמי באוניברסיטאות ובשאר המקומות.

מלמד היה גם איש ציבור, בלא שהיה עליו לייצג מישו או גוף כלשהו, כאיש המייצג את עצמו, את כובד אישיותו, הוא היה חבר בוועדות ובגופים ציבוריים שהתכבדו בהשתתפותו בהם. באקדמיה ללשון העברית היה מלמד חבר משנת תשט"ו, היה פעיל בוועדותיה, התמיד בישיבותיה ובשאר הפעולות. באוניברסיטת ברא"ל הוא היה חבר הוועד המנהל החל בשנת 1970, ועד כמה שאני זוכר הוא לא החסיר ישיבה מישיבות הוועד הפועל של הוועד המנהל. כאן מקום אתי להעלות פרט מלבב מאישיותו של פרופ' מלמד ומיחסו אל עמיתיו: ישבתי לידו באחת מישיבות הוועד המנהל בתקופה סוערת של האוניברסיטה, כשהייתי מעוררה בענייניה כרקטור האוניברסיטה. הדיון היה מלווה באווירה טעונה מתח, ולפתע אני חש במשיכה זהירה ותקיפה בשרוול. פרופ' מלמד לוחש לי: "אל תתרגש יותר מדי. אין זה בריא". תמיד אני נזכר בעצה אבהית זו כשאני נקלע למצב דומה...

ג

ובמה נתייחד עזרא ציון מלמד כמורה? נוסף על התכונה המשותפת לכל פן מפני פעילותו, מן הדין להצביע על ראשוניותו ועל מבטו לדורות הבאים. פירושם של הדברים הוא: בכל מקצוע שהוא לימד בכל רמה של הוראה - והוא לימד ברמות הוראה שונות - איתר את נקודות התורפה של לימוד המקצוע אצל תלמידיו, ופתח במפעל משלו לתיקון התקלות. זהו הרקע לספרי הלימוד שיצאו מידי בתחומי ההוראה בלשון, בתלמוד, בתורה שבעל פה, בתפילה ובתרגומים. ספרי לימוד אלו היו בדרך כלל ראשונים בתחומיהם, ובו בזמן סיכמו את המחקר שקודמיו עשו בהם והוא השלימים. בכך הרחיב מלמד את שורות תלמידיו לאין שיעור: לא הכיתות בלבד עמדו לפניו לקבל את לקחו, אלא תלמידי הדורות הבאים, שניתנו בידיהם ספרי לימוד, ספרי יסוד וספרי עזר. עברו לפעמים עשרות בשנים עד שנתפרסמו בקריית הספר העברי עבודות המשך של מחקים ושל מקבלי השראה, שראו את הדוגמה הדידקטית וניסו לעשות כמותה. נזכיר כאן מבחר קטן בלבד מספרי הלימוד ומספרי העזר החלוציים של עזרא ציון מלמד, מפני שלא הכול נרשם בביוגרפיות שלו: מילון ארמי-עברי לתרגום אונקלוס (תשל"א) שנרפס מכתב ידו מניקודו של המחבר-הסופר. פרקי מבוא לספרות התלמוד

(תשל"ג), מפרשי המקרא, דרכיהם ושיטותיהם (תשל"ה). ויש גם חוברות לימוד שלא נזכרו ברשימה הביבליוגרפית של כל כתביו משנת תשמ"ב: פרקי הניקוד, מבוא לספרות התלמוד (קצר, תשי"ד), מאגדות התנאים (תשט"ו), פרקי מנהג והלכה (תשל"ו), אשנב לתלמוד (תשי"ד, תשל"ו), מילון ארמי-עברי לתלמוד בבלי (תשנ"ב), ואפשר עוד להוסיף; אפשר שגם אני לא מיציתי את הכול.

מלמד לא היה מורה בלבד כשעמד בפני כיתות תלמידיו המרובים, אלא תמיד עשה את עבודת המורה כמחנך. ולא כמחנך אגב גררא, אלא כמחנך בעל תודעה עיונית ומעשית במקצוע זה. לפרקים גם העלה על הכתב את השקפותיו ואת עיוניו בפרשת החינוך. בעיונים אלו עוברות כחוט השני כל תקופות חייו. בשנת תשי"א הוא מפרסם דברים "לשאלת בתי הספר היהודיים בארץ" (תרביץ כב, עמ' 117-119); בתשי"ד "לחינוך רבנים ספרדים" (שבט ועם, קובץ לבעיית מזוג גלויות, עמ' 99-101), בתשי"ט "חינוך הבנים למצוות ומעשים טובים" (שבט ועם ג, עמ' 49-55), בתשכ"א על "קדושת ירושלים ונצחיותה" (מחניים, עמ' 30-33), בתשכ"ד על "מקומו של ספר תהילים בעבודת ה' בכל ימות השנה" (דוכן, עמ' 7-34). בתשכ"ו כינס וערך "פרקי מוסר לימי הספירה ימי התשובה" (בהוצאת ישיבת שערי רחמים, קצב עמודים). בתשל"ב הוא כותב על "הרב בקהילה" (איש על העדה, עמ' 279-292), ובתש"ם על "אמונה בשואה" (עת צרה היא ליעקב וממנה יושע, עמ' 37-44).

נוסף לכך שמעשה החינוך שלו התנהל במשך השנים למעלה משבעים שנה. בכל חייו היה מחנך בדוגמה האישית שלו, באישיותו המלבבת, במעשה הצדקה והחסד בביתו, בקהילתו ובמקומות עבודתו. "טוב עין הוא יברך" (משלי כב, ט) - ואצלו נתקיים גם "אל תקרי": לא רק יבורך, אלא גם יברך. ברכותיו ניתנו בשפע, במקוריות ולא כברכת הדיוט אלא כברכת כוהן.

ד

אומר דברים אחדים על עבודות המחקר שלו - רק לשם הדגמה, מפני שאי אפשר למצות את הדברים כאן. עבודות המחקר של עזרא ציון מלמד היו בעלות כמה מוקדים, ואפשר להעמידם על שניים שהם ארבעה. האחד הוא הטקסט (נוסח המקור ומסירתו והפרשנות עליו) והאחר הוא התרגום (היווני, הארמי, הפרסי) והפרשנות הגלומה בו. הטקסט הוא המקור שבתורה שבכתב, במקרא, והוא המקור שבתורה שבעל פה (של התנאים ושל האמוראים בתלמודים). המאלף בדרך עבודתו של מלמד לאורך כל חייו הוא, שנושאי מחקריו העיקריים האלה על כל הסתעפויותיהם העסיקו אותו תמיד ולא הרפו ממנו; על כן הוא שזר את הגיגיו ואת עמלו בכל תחומי התעניינותו במקביל. הוא התחיל בטקסט (המקראי והתנאי) בראשית דרכו, ועבודות חדשות משלו עמדו להתפרסם בשנה האחרונה לחייו והתפרסמו לאחר פטירתו, או שהם עומדים להתפרסם (משפחתו דואגת לכך). כן הוא החל בתרגומים (ליוונית, לארמית ולפרסית), ועדיין לא סיים את כל מה שהיה עמו להספיק, אילו ניתן לו ממרומים. יש מהתפסיר הפרסי שהתקין בחלקו לדפוס ועדיין לא נתפרסם.

אני מבקש להדגים כאן בדוגמה קצרה את דרך עבודתו של מלמד כפילולוג תלמודי, על פי מאמרו "השלמות במשניות וסימניהן" שנתפרסם בתרביץ לא בשנת תשכ"ב

(עמ' 326-355; בסימן 68 ברשימה הביבליוגרפית משנת תשמ"ב נרשם בטעות תרביץ לד). לכאורה מאמר אחד ממאמרי המחבר היה, אלא שהעיון בו מגלה שהמחבר סוקר בו את כל המשנה מבחינה יסודית אחת: כיצד נוכל להכיר בה השלמות בידי עורך מאוחר יותר. כדי להקל על המעיין נוסף למאמר גם מפתח של כל המשניות שהוער עליהן בדיון - ויש כאן מעין "כלל גדול" בידי הלומד, להכרת שכבות שונות במשנה עצמה. זוהי דוגמה בלבד לדרך עבודתו של עזרא ציון מלמד במאמריו ובספריו. כמה וכמה מתלמידיו המשיכו בכיווני מחקר אלו והוסיפו להם נדבכים. התחום הזה פורח עד היום, והכול מנסים למצוא את השכבות שנוספו לתלמודים, ולהגדיר כיצד אפשר לגלות אותן ולהפריד ביניהן.

ואיך זיל גמור. עלינו לעיין בספריו הגדולים של מלמד, כל אימת שאנו זקוקים לנושאים שהוא דן בהם. ומאחר שהוא הקיף תחומים מרובים כל כך והוסיף בכולם מהשיגיו ומחידושו, אפשר להמליץ עליו את המליצה כמעט ד"לית אתר פנוי מניה". תמיד נלמד ממנו, וילמדו ממנו גם תלמידי הדורות הבאים, ובכך נהיה מדובכים את שפתיו בקבר. יהי זכרו ברוך.

מ' בראשר: תודה רבה לא' קדרי. בנו של המנוח, רבי רחמים מלמד הכהן, רוצה לומר דברים. בבקשה.

רחמים מלמד-הכהן: תודתי נתונה לכם על הכבוד שאתם חולקים לאבינו. למילוי תפקידכם אתם עוסקים בתורה ובמקרא, אתם שונים משנה ואתם דורשים מדרשים; כך שהאקדמיה היא אחד המוסדות שהמדינה מממנת כדי שיעסקו בה בתורה. אלוהי העברים ישלם לכם פירעונכם, ותהי משכורתכם שלמה, ותזכו להמשיך ללמוד וללמד לשמור ולעשות. תודה רבה.

ב. הצגת ספרו של משה אור תחביר לשון המשנה

מ' בראשר: אני מתבקש להביא לפניכם את ספרו של חברנו משה אור, תחביר לשון המשנה, שהתקבל על ידי ועד הפרסומים ונמצא בהדפסה. תוכן העניינים המפורט של הספר נמסר לחברים בתחילת הישיבה. ספרו של הא' אור הובא לפני המליאה.

ג. חילוף בוועדה לבחינת המועמדים לחברות באקדמיה

מ' בראשר: הישיבה הקרובה של האקדמיה תהיה ישיבת בחירות. הצעות למועמדים חדשים ייבחנו, כמנהגנו, בוועדה לבחינת סגולותיהם של מועמדים לחברות באקדמיה, שנבחרה בשנה שעברה (בישיבה רט"ו). אולם אחד מחברי הוועדה, הא' אמציה פורת, אינו יכול לבוא השנה לישיבות המליאה בימי שני. מן הטעם הזה אני מבקש להודיע כי הגב' שולמית הראבן תהיה חברת הוועדה הזאת במקום הא' פורת, שאינו יכול להשתתף השנה בישיבות.

ד. חברים הממעטים להשתתף בעבודת האקדמיה

מ' בראשר: הא' מורג ביקש להציג שאילתה. בבקשה.

ש' מורג: אני חושב שהגיעה העת לבקש מהמנהלה שתביא לפנינו הצעה לגבי אותם חברים-יועצים הממעטים מאוד להשתתף בישיבות האקדמיה, או שאינם באים כלל. יש לנו כמה חברים-יועצים שאיננו רואים את פניהם. למעשה, הם תופסים את מקומם של חברים אחרים שהיו יכולים להשתתף ולהיות פעילים גם במליאה וגם בוועדות. תרון אפוא בזה המנהלה ותביא לפנינו הצעה.

מ' בראשר: השאילתה של הא' מורג יש בה גם משום משאלה. אני מודה לך מאוד על הפנייה, ואכן כך תעשה המנהלה. בישיבתה הקרובה תרון המנהלה בעניין הזה. יש התייחסות לשאלה זו בתקנון האקדמיה. אני חושב שיש מקום להיצמד לתקנון בכל המובנים, ואני מתחייב להשתדל לעמוד בעניין הזה.

ז' בן-חיים: לא רק תקנון האקדמיה מתייחס לעניין, אלא גם חוק הכנסת. חוק המוסד העליון ללשון העברית קובע כי אם חבר האקדמיה לא השתתף בישיבות במשך שנה תמימה, רשאים לראות את מקומו כמקום שנתפנה ולמנות אחר במקומו (סעיף 74).

מ' בראשר: יכולתי להשיב בשאלה: האם קודמי בתפקיד הפעילו את הסעיף הזה?

ז' בן-חיים: הדבר עלה פעם לדיון במנהלה. היו חברים שהתנגדו, ואף על פי כן נכתבו מכתבים לשני חברים נכבדים מאוד, סופרים מלומדים. הזכירו להם את החוק, והם הסיקו את המסקנות.

מ' בראשר: גם אני כתבתי מכתב לשני חברים 'עתירי נעדרות'. אחד מהם השיב לי שהוא רואה את עצמו כפורש מן האקדמיה, אבל בישיבה שאחרי המכתב הוא הגיע. השני לא השיב על המכתב, אבל בא בישיבה ההיא ובישיבה שתכפה לה. מתברר שלא רצו להיפרד בקלות מהתואר של חבר-יועץ או חבר באקדמיה. מכל מקום אני מודה לא' בן-חיים על התיקון, שמדובר בחוק ולא בתקנון. נשתדל לפעול בעניין הזה ככל האפשר ובמידה הנכונה.

ה. הפיקוח על הלשון ברדיו ובטלוויזיה

א' אבנר: היום הייתה ישיבה של ועדת המשנה לענייני לשון של מליאת רשות השידור. נמסר לנו שיועצי הלשון של רשות השידור ושל הטלוויזיה המסחרית נפגשים בפגישות מחתרת כדי לנסות לתאם את מדיניותם. על דעת הכול הסכימה הוועדה לבקש מן האקדמיה לקבל את הפגישות האלה תחת חסותה, כדי שיהיה להן מעמד כלשהו.

מ' בראש: הדברים האלה אינם נעשים בסתר. בעוד שבועיים או שלושה תתקיים באקדמיה ישיבה של יועצי הלשון של הטלוויזיה המסחרית, ואני מקווה גם להיפגש בעניין הזה עם ראש הרשות השנייה נחמן שי.

א' אבנר: מלבד הפגישות האלה צריכות להיות גם פגישות לתיאום שוטף של מדיניות. על כך אני מדבר, לא על איזו פריצת דרך.

ו. מילים בשימוש כללי

הוועדה למילים בשימוש כללי - הודעה למליאה

המילים האלה נתקבלו בישיבותיה האחרונות של הוועדה, והן מובאות לדיון ולאישור בישיבת המליאה.

1. celebrity - יְדוּעָן
2. מְבַקֵּר - פעילות ביקורתית מתמשכת, הסוקרת תחומים או נושאים רחבים במדיניות, בכלכלה, בצבא, בסדרי השלטון וכיו"ב. וכן התוצר של פעילות כזאת (דוח ביקורת או ממצאי ביקורת). המונח הוא ניטרלי, לעומת 'ביקורת' הנתפסת כהצגת הליקויים.
3. placebo - תְּרוּפַת דָּמָה
4. lobby (בבית מלון, בתאטרון וכדומה) - מְבוֹזָאָה
5. פעולת העברה של טקסט מוקלט לכתב - תְּקַתֵּב, תְּקַתֵּב
6. "חיילי" במשחקי ילדים - הֶקֶד, רָץ (דעת מיעוט: להשאיר חייל)
7. קלוז (תרגיל שבו מוטל על התלמיד להשלים מילים חסרות) - הַשְּׁלֵם
8. state of the art - אֲחֵרוּנִי
9. subordinate - כְּפִיף
10. cake-knife - סָכִין עוּגָה (דעת מיעוט: מרית עוגה)
11. בלוק למכתבים - יְפָדֵף

מ' בראש: אני פותח בזה את הדיון על ארבע המילים הראשונות. יושב ראש הוועדה, הא' אבנר, יאמר דברים אחדים.

א' אבנר: מעלתה של הרשימה, וגם חסרונה, בכך שהיא באה כהיענות לפניות הציבור, ולא כפעולה יזומה של הוועדה לגבי מה שחסר בלשון.

על סלבריטי אין לי הערות, פרט לכך שהא' אמציה פורת הציע לקבוע נוֹדָעָן. תחילה סבר להציע נוֹדָע, אך אחר כך חזר בו, משום שנוֹדָע היא מילה רצינית בעוד שבסלבריטי יש לפעמים אבק זלזול.

אני סבור שההצעה לקבוע מְבַקֵּר מיותרת. זו הבחנה שאינני מכיר כמותה בשפות אחרות, ואינני מכיר דרישה להבחנה כזאת בעברית, חוץ מאשר בפנייתו של סגן אלוף יצחק רז שפנה לאקדמיה והציע את המילה.

תרופת דִּמָּה ל־placebo היא הצעה טובה, אך יש בה קושי אחד: לפעמים פלצבו הוא תרופה אמיתית, אבל אין לה השפעה בעניין הנידון. למשל, נותנים ויטמין C סתם במקום האנטיביוטיקה שרוצים לבחון אותה. המונח מְבוּאָה לציין lobby כבר מקובל בציבור, ונמצא גם במילונים לא מעטים. אנו בעצם מתבקשים לאשר את המצוי בציבור.

א' מגד: ההתנגדות שלי למונח יְדוּעָן, סלבריטי, היא התנגדות עקרונית. אני מתנגד לזה שאנחנו נזדנב אחרי כל גחמה אמריקנית, תופעה רווחת מאוד בזמן האחרון. האמריקנים אוהבים לחדש מונחים חדשים לבקרים מטעמים של תעשיית הפרסומת ותעשיית התקשורת. הם נוהגים גם לחדש בכל פעם תורות פסיכולוגיות ותורות סוציולוגיות. נותנים לזה מונחים ואנחנו הולכים אחריהם. מה זה סלבריטי? סלבריטי זה אדם מפורסם. אצלנו משמש כבר דורי דורות המונח אנשי שֵׁם, וביחיד אפשר לומר איש שֵׁם. למה אנחנו צריכים סלבריטי? מפני שעכשיו ברדיו, בטלוויזיה ובעיתונות של אמריקה מדברים על סלבריטי? כך גם עם הרייטינג. יש לנו דְרוּג, וכבר משתמשים בזה שנים רבות. אבל מכיוון שבאמריקה רוצים עכשיו רייטינג מטעמים מסחריים טהורים, גם אנחנו צריכים למצוא מונח לרייטינג. אני מתנגד לכך שנמצא לסלבריטי מונח מיוחד. יש אדם מפורסם, ויש אדם בעל שם; אין צורך בסלבריטי.

ש' אירמאי: קיימנו בחיפה בירור לגבי ההצעה מְבַקֵּר, והנשאלים כולם התנגדו להצעה. המילה בְּקָרָה אושרה בעשרות מקרים ומופיעה במילונים שלנו. אין צורך במילה חדשה, וגם בשפות אחרות אין מילה כזאת. המילה מְבוּאָה נראית לי, אבל יש לה חסרון אחד. לכל לובי יש גם מבוא, entrance, כניסה שנכנסים בה. הריבוי של מְבוּאָה הוא מְבוּאוֹת, חזו בדיוק גם צורת הריבוי של מְבוּאָה. יש בעיה בשני מונחים קרובים המשמשים בהקשרים קרובים ויש להם צורת ריבוי אחת. הייתי מציע אולי לקבוע בּוּאָה במקום מְבוּאָה, על משקל קוּמָה. הצעות אחרות שהציעו חבריי הן פֶּלֶשׁ וּמְכַנְסָה, ואפשר גם להשתמש במילה מְבוּי.

י' מנצור: גם אני סבור שאין צורך במונח מיוחד לסלבריטי, ודי במילים הקיימות כמו מפורסמים, ידועים, נכבדים ונודעים. גם כאשר לְמַבְקֵר אין שום צורך במילה מיוחדת. אם המילה הזאת תיכתב בלא ניקוד לא יוכלו להבחין בין מְבַקֵּר המדינה למְבַקֵּר המדינה.

א' טל: מן הרגע שקראתי את הרשימה הזאת, ההרגשה שרוב המילים המוצעות הן מיותרות אינה עוזבת אותי. מה טעם לחפש אחר המונח סְפִינָה עוֹגָה כדי שנוכל לתרגם את ה־cake-knife. זה פשוט מובן מאליו! אני יכול להסתדר היטב בחיים בלי פלצבו, בלי מְבַקֵּר, בלי מְבוּאָה ובוודאי בלי תְּכַתּוּב. עד עכשיו לא הבנתי בדיוק מה זה.

מ' בראשור: הכוונה היא לפעולת העברה של טקסט מוקלט מסרט ההקלטה אל הכתב.

א' טל: גם הפקיד היה כפוף ועכשיו הוא כפיף, זה הופך אותו לשם תואר? אני חושב שאנחנו נכשלים לפעמים וחושבים שאנחנו זקוקים למילה עברית כנגד כל מילה לועזית. המחשבה הזאת מביאה אותנו ליצור מפלצות כמו דִּפְדִּף. נדמה לי שאנחנו צריכים להשאיר גם לעם מקום לחדש מילים, ולא לתת גושפנקה של האקדמיה לכל מילה. אין צורך להחליף את סלבריטי במילה יְדוּעָן. סלבריטי מביע יותר טוב את השטות שבעניין.

ז' בן-חיים: דעתי כדעת הא' מגד, שאין לקבוע מונח לסלבריטי, ודי בצירוף אנשי שם.

רציתי לשאול את חברי ועדת הדקדוק: המילה יְדוּעָן כוללת את הצורן יָן, והצורן הזה מצטרף בדרך כלל לאלמנט פעיל. האיש הידוע הזה יכול להיות פעיל מאוד, אבל הצורה יְדוּעָן היא צורה סבילה, יְדוּעָן הוא זה שאחרים מכירים אותו. חיפשתי את ההגדרה של lobby במילון אוקספורד ובמילונים אחרים, ומצאתי שזה פשוט חדר המתנה, אולם המתנה. במילונים לתלמוד באה המילה פרוזדור, במובן קרוב לזה. הלוא מילים רבות מקבלות במשך הדורות גוון קצת שונה. אינני מבין את ההצעה מְבוּאָה: הלוא בְּמָבוּי משתמשים כדי להיכנס, והוא איננו חלק מן הבית. אני חושב שאפשר להשתמש בצירוף אולם הַמְתָּנָה.

ש' שרביט: אולי אפשר להציע מוֹבָא, אם המילה איננה בשימוש אחר. זו הצורה מְבוּאָה בשומרונים. מְבוּאָה אולי תפוס, אף שאין מרכיב להשתמש בו. את השם מְבוּאָה עלולים לקרוא בטעות מְבוּאָה.

א' טל: מוֹבָא בא במקרא כבן זוגו של מוֹצָא (שמואל ב ג, כה; יחזקאל מג, יא), ואין הוא מתאים לענייננו. לובי הוא אולם, ולא פרוזדור כניסה.

י' ייבין: נדמה לי שלמונחים המוצעים יש מקום. למשל, המילה יְדוּעָן. אם אומרים "במסיבה השתתפו כל הסלבריטי של ירושלים", הרי זו ידיעה שיש בה קצת לגלוג. אבל אם נאמר "השתתפו כל אנשי השם", זה יותר מדיי חגיגי ויותר מדיי רציני. יְדוּעָן מתאים בהקשר הזה: "כל ידועני ירושלים השתתפו במסיבה".

אשר לְמִבְּקָר, יש הבדל בין פעולה מסוימת אחת או תפקיד מסוים מוגבל בהיקפו, ובין כל המערך של הביקורת. הפנייה באה מן הצבא. יש מקצועות בצבא, אולי גם בתחומים אחרים, שצריכים מערך גדול מאוד לביקורת כדי שלא תהיה שום סטייה. המערך הזה יכול להיקרא מְבָקָר, לעומת תפקידים מסוימים של ביקורת שהם פרטים בתוך המערך הכולל.

המונח תְּרוּפַת דְּמָה נראה לי טוב מאוד. אני רוצה רק להעיר על השימוש בו: החולה מקבל במשך שבועיים פניצילין, ואחר כך הוא מקבל פניצילין דְּמָה. לא תְּרוּפַת דְּמָה אלא פניצילין דמה או אנטיביוטיקת דמה.

א' אמיר: אני חושב שנחטיא את המטרה אם נחפש מושג של כוכד ראש לציון סלבריטי. המושג הזה בא להעיד על תפלות מסוימת; כאשר מדברים על הסלבריטי בירושלים מתכוונים לבעל מספרה ידוע, לזבנית וכיוצא בכך. אלו המושגים של המקומונים, והם עצמם פתרו את הבעיה יפה מאוד. ראיתי שהם משתמשים במילה מְפָרְסְתָם, ואני מוכן לאמץ את ההמצאה הזאת של המקומונים. בקשר למְבוּאָה אני חושב שמקומה במקומו מונח ויאה. בדרך כלל מדובר על אולם גדול אחד של בית המלון, ואין גם חשש שייכנסו למְבוּאָה הזאת במבוא: נכנסים למלון בכניסה הראשית, אחר כך יש מְבוּאָה, ואחר כך איש לחדרו ואיש לגגו.

ג' בירנבאום: שמעתי פעמים רבות את הטיעון שאין אנחנו זקוקים למילה פלונית ומוטב שלא להיגרר אחר השימושים הבאים מבחורץ. יש בזה יסוד שבוודאי כולנו נסכים לו. אבל, בעצם, הרבה פעמים יש כאן ויתור, שהרי כולנו יודעים שאנשים ימשיכו להגיד סלבריטי. אותם האנשים המתנגדים למילים המוצעות גם זועקים חמס נגד הלעז. אבל אם רוצים להצר קצת את הלעז, צריך לפעמים להמציא מילים. צריך למצוא את הקו הנכון בין שני השיקולים המנוגדים האלה. אני חושב שהוועדה שקלה את השיקול הזה, ויש מקום לכל ארבע המילים המוצעות.

ע' אורנן: סלבריטי אינו רק עניין של פרסום, אלא גם מי שרוחשים לו חיבה, חביב הקהל. רק מספר מצומצם של אנשים משתמשים במילה הזאת; אם ניתן להם הצעות אחדות בתור תחליף, אני מאמין שכל אחד ייקח את מה שמעניין אותו: מפורסם, חביב הקהל וכדומה. המילה מְבוּאָה מצויה בשימוש, ושמעתי אותה לא אחת במשמעות לובי. אין ספק שמְבוּאָה עדיפה מלובי.

מ"צ קדרי: אני הבנתי שלמילה סלבריטי יש קונוטציה של חגיגה, חגיגות, מישהו שחוגגים אתו. לעניין הלובי, הכוונה כאן באמת לאולם גדול שאיננו רק כניסה למלון, אלא יש לו תפקיד חברתי חדש: אנשים נפגשים בו, ויכולים לשבת בו ולבלות זמן מסוים. על כן מותר להיכנע כאן למה שנחשב כצורך ולהציע מונח. נוכל לאשר את מְבוּאָה אם המילה כבר בשימוש, או שנקבע אולם הֶמְבוּאָה.

א' מירסקי: מספרים על אחד מבעלי המוסר שהלך ברחוב ועבר על פני חנות גדולה. ראה בה הרבה מאוד מכשירים וכלים ואמר: עכשיו אני רואה כמה רבים הם הדברים שאינני צריך להם.

המילים החדשות שאנחנו מחדשים הן העתק של האנגלית, ושל האנגלית בלבד. אין הן באות מתוך הרגשת מחסור שפינו מרגיש. אין הלשון העברית כלשון האנגלים; בשפה האנגלית יש עודף של מילים, ולנו יש לשון מצומצמת המספקת לנו לכל צרכינו. אילו נהגנו להביא לצד המילה האנגלית גם מילה צרפתית, מילה רוסית ומילה ערבית, היינו רואים מה הוא הדבר שאותו יש לבטא. הלוא סלבריטי איננו איזה מכשיר חדש;

זהו דבר שדוברי האנגלית משתמשים בו מימים ימימה, וגם אנחנו ידענו עד עכשיו לבטא את העניין הזה. אנשים שאינם יודעים עברית מביאים את המילה הזאת בגלל חסרון יכולתם להתבטא בעברית, ואנחנו נגררים אחריהם.

מונחים יתרים אלה הם מזיקים. המילה הזאת תלחך כלחוך השור את כל המילים מסביב לה. כך אירע לנו במילה אֵישׁ: אנחנו נחנקים במילה הזאת. אין עוד מינוי מנהל או מינוי מורים ואין הרשמה של תלמידים, אלא איוש כיתות ואיוש מורים וכיוצא בזה. יש לי הצעה לבחון בה את עצמנו אם אמנם יש פה צורך או דמיון שווא. אני מציע שהאקדמיה תגדיר ותתאר לנו מהו העניין שמחפשים לו מונח, בלי להביא את המילה באנגלית. בטוח אני כי בתיאור העניין תימצא המילה שאנחנו יכולים להשתמש בה.

ש' מורג: במילה סלבריטי, בשימושה באנגלית אמריקנית וגם אצלנו, יש קו דק סמנטי, קורט של חידוד והומור. אין אלה אנשי שם, ולא דווקא חביבי הקהל, אלא אנשים הנחשבים בחוגים מסוימים לבעלי שם ואין הציבור כולו בטוח שהם ראויים לאותה רמה של חשיבות. משום כך המונח יְדוּעַן מתאים, רצוי וממלא פער. אני מצטרף לדבריו של הא' בירנבאום, הסבור שכל מונח חדש שיש בו הצעה של ממש לקהל עשוי לצמצם את השימוש בלעז.

אשר לפלצבו, אני חושב שזקוקים למונח הזה בחוגי הרפואה, בניסויים פסיכולוגיים ובניסויים אחרים. מה מאתנו יהלוך אם נאשר מונח כמו תְּרוּפַת דְּמָה, הלוא המילה דְּמָה משמשת כבר בצבא על כל צעד ושעל.

אשר ללובי, המונח מְבוּאָה הוצע על שם מקומו ולא על שם תפקידו. מקומו הוא בסמוך לכניסה, אך תפקידו איננו כתפקיד של כניסה. בבתי מלון היום זה הוא אולם שבו יושבים אורחי המלון ואורחיהם.

עניין צורת הריבוי אינו מטריד אותי כל כך. לספר יש מבוא ואין מְבוּאָה, וחילוף הדבר במלון. המונח מְבוּא משמש בהקשרים אחרים לגמרי.

י' ייבין: מי כמוכם יודע שאפשר להחליט על מילה ולתת לה משמעות, ואחר כך, מתוך השימוש, היא תקבל גוון מיוחד הרצוי לדוברים, מובן שלא היה במילה עצמה. celebrity היא מילה תמימה מאוד באנגלית, ומשמעותה באמת 'אנשי שם'...

א' אבנר: זה כלל האנשים המצליחים להידחק לטורי הרכילות.

י' ייבין: כך המשמעות היום. אבל מה הייתה המשמעות לפני מאה שנים? המילה קיבלה את משמעותה עם השימוש. זו בדיוק הבעיה במילה כמו יְדוּעַן. זה לא קולע, כי מתוך המילה עצמה אינך מרגיש כאן שום לעג. זו סתם מילה.

בעיית הריבוי של מְבוּא ומְבוּאָה הטרידה את החברים. רציתי להזכיר כי כך המצב גם במילים חוב וחֹבָה. זה זכר וזו נקבה, צורת הריבוי שלהן אחת, והדבר אינו מפריע לשום אדם. המילה מְבוּאָה נקראה על פי מקומה, אבל כבר קיבלה משמעות רחבה יותר, וכבר משתמשים בה.

מ' זמלי: המילה סלבריטי שכיחה מאוד במקומונים של תל-אביב, והיא באה שם בנטייה, ובעיקר בצורת הנקבה: סלבריטאים, סלבריטאיות. אין בתל-אביב מי שאינו יודע מי זאת ז'קלין ליכטנשטיין. היא ספרית צמרת, וכל הסלבריטאיות מזמינות אצלה תור חצי שנה מראש.

המילה ידוען מוצאת חן בעיניי. אני מודה ומתוודה שלא הוועדה הציעה אותה; היא כבר הופיעה בעיתונים, ואנחנו פשוט אימצנו אותה. בנו"ן הסופית ראינו את יסוד השלילה, יסוד הזלזול, כמו למשל במילה מצליחן ובמילה לאמני לעומת לאמני.

מ' בר-אשר: מה באשר לשאלה שאין לנו צורות בן הדבוקות לבינוני פסיכי?

מ' זמלי: מעתה ואילך תהיינה.

ש' מורג: אין הדבר נורא. אין בכך שום פגם.

מ' בר-אשר: גזירה דקדוקית חדשה אינה דבר נורא, מפני שהמילה כבר הופיעה בעיתונים?

מ' זמלי: אהרון אמיר הזכיר את מפרסתם. הייתה עוד מילה שניסתה לקנות לה מהלכים במקום סלבריטאי, והיא חשבשוב, כלומר חושב עצמו לחשוב, או חשוב בדרך הזלזול.

בעניין לובי: גם המילה הזאת אינה משלנו, ואני חושבת שהיא יפה. מצאנו אותה במילונים, כגון במילון ענבל, ואנו יודעים שהיא משמשת בציבור. מי שהציע לייחד את המילה לחדר המתנה מחטיא את הכוונה. זה מקום חגיגי מאוד, בעיקר בבתי מלון, המשמש לאירועים. תקופה ארוכה הצעתי לשואלים בטלפון את המילה אכסדרה - אכסדרת בית המלון, אכסדרת התאטרון - עד שגיליתי שבהגדרה שלנו במילון לתכנון מרחבי אכסדרה חייבת להיות בעלת עמודים, גג בולט החוצה וכיוצא בזה. בבניין בית המשפט העליון הסמוך לנו, שהוא מבנה חדיש ומפואר, יש מבואה. המדריכות המנחות את הקהל הרחב מציגות את האולם כמבואה.

ולעניין מבקר: מלכתחילה גם אנחנו לא הרגשנו שיש צורך אמתי במונח הזה. אבל לאחר פניות חוזרות ונשנות מן הצבא, והסבר שיש הבדל ברור בין ביקורת ובין בקרה, בין פעולה חד-פעמית ובין מערך ביקורתי, הגענו למסקנה שיש מקום לאשר את המונח מבקר.

א' אמיר: אני רוצה לדאוג לכבודה האבוד של המילה סלבריטי, כי פה נשמעה תמיהה למה לעסוק בדברי הבל כאלה. אני מוצא שבשנים האחרונות זה אחד המושגים החשובים ביותר בהוויי של אזרחי המדינה הזאת. לא לחינם המקומונים, המשקפים במידה רבה את המתחדש בהווייתם של תושבי הארץ, נטפלים למילה הזאת ומרבים להשתמש בה.

מ' בר-אשר: אבל היא תשתכח מהר מאוד.

א' אמיר: בימי הרסטורציה באנגליה, אחרי קרומוול והפוריטניזם, בא פתאום מין עידן של איש להבלו, שוגים בהבלים. המונח סלבריטי הוא חלק מן התרבות המקומונית והכללית של דורנו, ולכן הכרח הוא שיימצא לו מונח מתאים. מְפָרְסָתָם הוא המצאה נחמדה מאוד של המקומונים, והמילה מתאימה מאוד כאשר מדובר על הגברת פלאטו שרון, על אדון אייבי נתן ועל כיוצא בהם לסוגיהם. על כל פנים אסור בהחלט להיתפס להשקפה שהעניין אינו חשוב ואפשר להשאירו בלעזו. זה דבר שהוא ממש בנפשם של הישראלים של ימינו, ויש מקום להניח שהם יקבלו את המונח העברי המוצע. הצעתי היא להשאיר את המונח בלגלוגו ולקבוע מְפָרְסָתָם.

א' אבנר: הא' יבין שאל אותי את השאלה המעניינת ביותר: איך קראו לסלבריטי לפני מאה וחמישים שנה. התשובה היא שלפני מאה וחמישים שנה ההוויי החברתי שהוליד את הביטוי הזה לא היה קיים, ולא קראו לו בשם.

אני מסכים שאין אנו צריכים לקבוע מילה עברית כנגד כל מילה אנגלית. אבל אני מבקש לבחון: מה יקרה אם לא ניתן מונח כפי שמבקשים מאתנו כלי התקשורת? יוסיפו לומר סלבריטי. במילה יְדוּעָן יש איזון יפה בין מנת החשיבות ובין נימת הלגלוג, ויש לה סיכוי טוב להיקלט, אף שאיש מאתנו איננו יכול להבטיח זאת בוודאות. אותו המבחן, "מה יהיה אם לא נחליט?", אני מציע גם לגבי מְבֹאָה. המילה נמצאת כבר בכמה מילונים, ואין סיבה לחפש המצאה אחרת.

ולסיום אני רוצה לומר דבר בשם אומרו: הא' דותן מציע לקרוא לסלבריטי צְמִרְתָן. ההצעה הזאת תועיל בעיקר למי שחושש מן השימוש בקטולן לדבר שאיננו פעיל. אינני חושש מזה כל כך, אבל מי שחושש מזה, זאת היא גאולתו.

מ' בר-אשר: אני תומך בדעה שאין לחדש מילה לסלבריטי. לפי דעתי המושג יחלוף וגם המונח יחלוף. אם נלך לפי צורכי המקומונים, נצטרך לחדש הרבה מילים מיותרות. אם בכל זאת רוצים לדבוק במשהו שהוא על גבול הגיחוך, הייתי בוחר במילה יְדוּעָן בדל"ת דגושה, וכל אחד יודע מה אני רומז במילה זו. יש לי קושי בהוספת הצורן צְ לבינוני פעול.

ש' אירמאי: יש לנו פְּפֹלָן. מן המילה פְּפֹל חידשנו פְּפֹלָן.

מ' בר-אשר: האם קיבל החידוש הזה את אישורה של ועדת הדקדוק?

ז' בן-חיים: השאלה איננה מה יהיה גורלה של מילה מסוימת, שכעבור עשרים שנה אולי לא תיוותר בשימוש. השאלה החשובה היא מה יהיה גורלם של אלמנטים דקדוקיים בלשון, ואיך ישתלבו המילים החדשות במכלול הצורנים והמשקלים של העברית.

מ' בר-אשר: הדיון תם, ואנחנו צריכים לגשת להצבעה. במילה הראשונה יש שתי הצעות עקרוניות: ההצעה לקבוע מונח עברי וההצעה לחדול, כלומר לא לקבוע שום מונח. נצביע תחילה על השאלה הזאת.

הצבעה

בעד הצעת הוועדה לקבוע מונח - 11

נגד - 8

מ' בראשר: הצעות רבות עלו בדיון: ידוען, נודען, ידוען, ידוען, צמרתן, מפרסתם וחסבשוב.

א' מגד: אני רוצה לשאול משהו: אנחנו מדברים על הדבר הוולגרי ביותר, על סלבריטי של מדורי הרכילות. נניח שהמונחים מפרסתם וחסבשוב מתאימים בהקשר הזה. האם האקדמיה צריכה להחליט על דבר כזה? תנו למקומונים להשתעשע בזה, כשביל מה יש צורך בגושפנקה של האקדמיה ללשון העברית?

מ' בראשר: אחרי הדברים והאמת האלה, אני מקבל את דעתך. אבל מה אעשה שהמליאה החליטה ברוב דעות שיש לקבוע מונח. אני מקווה שייבחר המונח המתאים יותר.

ארבע הצעות הן מן השורש יד"ע: ידוען, נודען, ידוען, ידוען. לבד מאלה עומדות ההצעות צמרתן, מפרסתם וחסבשוב. נצביע עתה אם לגזור מילה מן השורש יד"ע או לבחור אחת מן ההצעות האחרות.

הצבעה

בעד ההצעה לקבוע מונח מן השורש יד"ע - 7

נגד - 7

מ' בראשר: כיוון שלא נפלה הכרעה נצביע על כל ההצעות אחת לאחת. בשלב הראשון מותר להצביע יותר מפעם אחת, ובשלב השני נכריע בין ההצעות שיקבלו את מרב הקולות.

הצבעה

בעד הצעת הוועדה, ידוען - 5

בעד ידוען - 4

בעד נודען - 1

בעד ידוען - 2

בעד מפרסתם - 2

בעד חסבשוב - 2

בעד צמרתן - 6

א' מירסקי: כנגד כל ההצעות האלה עומדת הצבעתם של שמונה חברים שתמכו בכך שלא נחרש שום חידוש. הם מתנגדים לכל ההצעות.

מ' בר-אשר: לאור המצב שנוצר אני מציע - ואני מבקש לכבד את החלטתי - להחזיר את המילה לוועדה.

אנחנו מגיעים אל המונח המוצע מְבָקֵר. שמענו נימוקים בעד המונח הזה - בכתב ובעל פה - ושמענו נימוקים נגדו. עתה העת להכריע.

הצבעה

בעד ההצעה לקבוע את המונח מְבָקֵר - 4
נגד - 10

הוחלט שלא לקבוע מונח.

מ' בר-אשר: למונח תְּרוּפַת דְּמָה לא שמענו שום הצעה חלופית.

" בלאו: המונח המוצע מתאים כאשר נותנים לחולה במקום תרופה דבר שאינו תרופה, כגון טבלייה של קמח. אבל במקרה שנותנים לו תרופה של ממש, אלא שאין היא יכולה להועיל למחלתו, כגון חולה סרטן שמבקשים לעודד את רוחו, אני חושב שאי אפשר לקרוא לזה דְּמָה.

א' טל: אם התרופה מועילה למחלה אחרת, אך לחולה הזה הריהי ככפית מים, אפשר ואפשר לקרוא לה תְּרוּפַת דְּמָה.

מ' בר-אשר: במונחים רבים המובן המילולי של השם המוצע מביע רק חלק מן ההוראה. הוועדה שקלה את הדבר ולא ראתה דופי במונח המוצע. מי שאינו מסכים יוכל להצביע נגד המונח.

הצבעה

בעד המונח תְּרוּפַת דְּמָה - 16

התקבל המונח תְּרוּפַת דְּמָה (placebo).

מ' בר-אשר: הגענו למְבֹאָה. שמענו את הנימוקים אם השם מציין את המקום או את התפקיד; נאמר שהמילה משמשת ונמצאת גם במילונים; יש המתנגדים למילה משום שצורת הריבוי שלה זהה לזו של מְבֹאָה. לא נותר לנו עתה אלא להצביע.

הצבעה

בעד המונח מְבֹאָה - 14

התקבל המונח מְבֹאָה (lobby).

- מ' בר-אשר: אנחנו פותחים את הדיון בארבע המילים הבאות:
5. תְּכַתֵּב, תִּכְתֹּב (פעולת העברה של טקסט מוקלט לכתב)
 6. הִלֵּךְ, רָץ ("חייל" במשחקי ילדים; דעת מיעוט: להשאיר חייל)
 7. הִשְׁלֵם - קלוז (תרגיל שבו מוטל על התלמיד להשלים מילים חסרות)
 8. אֶחָרוֹנִי - state of the art

ש' שרביט: אני מבקש להצטרף לדעת המיעוט ולהשאיר את המונח 'חייל' למשחקי הילדים. מונח מס' 8, אֶחָרוֹנִי, אינו מובן לי ואינני יודע אם הוא מתאים.

ש' מורג: אני רוצה להסביר את החלטת הוועדה בעניין תְּכַתֵּב ותִּכְתֹּב: יש צורך במונח שיציין העברת טקסט מוקלט לכתב: לאותיות עבריות, לתעתיק פונטי או לתעתיק אחר. החוקרים זקוקים למונח הזה, וגם ברשות השידור ובמקומות אחרים זקוקים לו. המילה שְׂכָתוּב תפוסה, ולכן החליטה הוועדה לגזור פועל חדש מן השורש כת"ב. אוסיף עוד שמושג הכתיבה כולל בימינו גם הקלדה.

א' טל: לפני שאביע את דעתי אני רוצה לברר את משמעות המונחים 'חייל' והִשְׁלֵם: האם ה'חייל' הנזכר כאן הוא החייל שעל לוח השחמט?

א' אבנר: בשחמט יש היררכייה של כלים, והכלי הפשוט ביותר נקרא רגלי או חייל. יש משחקים אחרים שבהם לכל אחד מן המשחקים יש כלי אחד המייצג אותו, והשאלה היא מה שמו של הכלי הזה. אשר להִשְׁלֵם, יש סוג מסוים של מבחנים שנקראים מבחני קלוז; נותנים לך את התחלתה של המילה או את התחלת המשפט, ועליך להשלים אותם.

א' טל: עכשיו אני מבקש להגיב: נדמה לי שאין טוב מ'חייל' לעניין הזה. אינני רואה מה צורך יש במונח הִשְׁלֵם. למבחן שצריך להשלים בו מילים במשפט קטוע וכדומה קוראים לזה מבחן השלמה. אין צורך לחדש פה מילה; אנחנו הופכים למכונה הגוזרת ומייצרת מילים חדשות ומיותרות ממילים ישנות.

ע' אורנן: זאת טענה עתיקה נגד ועד הלשון, כבר לפני עשרות שנים טענו נגדו שהוא בית חרושת למילים, ואין להתרגש מן הטענה הזאת.

מ' בר-אשר: אני רוצה להזכיר שחבר ועד הלשון רא"ם ליפשיץ כתב "תפקידו של ועד הלשון הוא למנוע חידוש מילים". זה כתוב שחור על גבי לבן בזכרונות ועד הלשון.

א' שמעוני: תְּכַתֵּב יכול להיעשות לא רק בידי אדם: יש בימינו טכניקה חדשה שדף כתוב מועתק כתמונה בזיכרונו של המחשב, והמחשב מתרגם אותו ומפרש אותו כמילים. גם זאת פעולת תכתוב הנעשית במכונה.

נקודת המוצא שלי שאם אתה נותן לאדם מילה נכונה לתפקיד הנכון, אתה מבחיר לו את המחשבה ואתה נותן לו כלי לעבודה. ההימנעות מטביעת מונחים, מתוך כל מיני טענות שיש לנו מילים אחרות, היא שמרנות יתר, והיא כובלת את ידיהם של האנשים. אין אנחנו חיים בימיו של דוד המלך, ולא בתקופת המשנה. אנחנו נוסעים במטוסים ובמכוניות, ולא היינו מוכנים לוותר על הכלים האלה ולחזור לעבר. אין אנחנו מסכימים להפקיד את הלשון בידי אנשי הטכנולוגיה, והנה מתברר שגם איננו מוכנים לתת להם את המילים הנכונות לעבודתם. דומה הדבר למי שמבקש מאדם לפתוח בורג ואינו נותן בידו מברג. עלינו לתת לציבור כלי עבודה. זאת נקודת המוצא שלי בחידוש מילים, ואינני חושש שיקראו לנו מכונה לעשיית מילים.

י' בן-טולילה: למבחן 'קלוד' אני מציע לקרוא תְּשָׁלִים, על משקל תְּרַגְּלִיל. אני חושב שהמילה מתאימה לציון מה שהאדם העומד במבחן נדרש לעשות: עליו להשלים משהו. אני רוצה לומר דברים אחדים על ההיגררות אחרי האנגלית. לו הייתה האקדמיה מחדשת מילים מיזמתה בהשפעת האנגלית, הטענה של ההיגררות אחר האנגלית הייתה מוצדקת. אבל האקדמיה נוהגת אחרת: היא נענית לפניות של הציבור החש שיש צורך במונחים חדשים. הצורך הזה נובע מתמורות תרבותיות המתרחשות בחברה, שהרי הלשון משקפת את התרבות.

מעמד האקדמיה דומה מבחינה מסוימת למעמדו של שופט. תפקידו של זה לפסוק את הדין, והוא צריך להימנע משיקולים שאינם שיקולים משפטיים. אם אנחנו פוסלים את הצורך בחידוש של מילה בטענה שבכך אנחנו מסכימים לאיזה שהיא תמורה תרבותית המתרחשת בארץ, הרי זו פעולה תרבותית ולא פעולה לשונית, ולמעשה הרי זו פעולה של צנזורה תרבותית. האם זה באמת מה שאנחנו צריכים לעשות? הוויכוח העקרוני הזה צץ מחדש בכל פעם שדנים במילים חדשות. צריך לקיים דיון עקרוני שיתחום את התחום הזה, ובו נחליט באיזו מידה אנחנו צריכים לשקול את השיקולים התרבותיים, או שמא עלינו להצטמצם אך ורק לתחום השיקולים הלשוניים.

ז' בן-חיים: האם המילה close באנגלית משמשת פה כצורת ציווי או כשם עצם?

א' אבנר: שם עצם. תרגומו בעברית, לא בהקשר הזה, יהיה סגור.

ז' בן-חיים: בדרך כלל אנחנו מתבקשים להביע מה שאומרים באנגלית, והשאלה היא מה הן האסוציאציות הלשוניות מאוצר המילים. אינני רואה שום קושי בהֶשָׁלֵם, אבל אני שואל את עצמי, הרי זה בדיוק לגמור. מדוע אין עולה על דעת הוועדה להשתמש במילה שיש לה אסוציאציה מסוימת, והיא מעדיפה מילה כללית. מילים אפשר לשנות עם שינויי התרבות, אבל אנחנו מעוניינים לקיים רציפות בלשון. מדוע לא נקבע זיל גָמור? כל איש משכיל יודע מה פירוש הביטוי הזה.

א' אבנר: ראשית, לא כל אדם יודע מה פירוש 'זיל גמור'. אבל הבעיה העיקרית היא שדווקא במבחנים מן הסוג הזה מילוי התיבה איננו תמיד בסוף המשפט; לפעמים הוא באמצעו.

ז' בן-חיים: ובכל זאת, חלק מן התמונה נתון, ועל הנשאל לגמור.

ש' אירמאי: אני רוצה לדבר על state of the art. זהו מונח חשוב מאוד בתחומים רבים. למשל, אני רוצה לדעת מהו ה-state of the art של תכנית החץ נגד טילים. פירוש הדבר שאנחנו רוצים לדעת מהו המצב בהווה, המצב הנוכחי, הקיים. זה יכול להיות התחלה, זה יכול להיות הסוף וזה יכול להיות האמצע. אין לזה כל קשר עם המושג אחרון. מדובר פה על המצב ברגע זה. לדעתי, הביטוי המתאים ביותר הוא המצב בהווה או המצב ההווי. המונחים אחרוני או עֲדָפְנִי אינם מתאימים.

ע' אורנן: לפני שנים רבות בדקתי, בעזרת הגב' פנינה חנני, את כל הפעלים מסוג תִּכְתֵּב. היו שם למעלה מחמישים פעלים, ואני יכול לומר לכם שכולם גזורי שם המתחיל בתי"ו, כמו לְתַאָּרְךָ מלשון תאריך, לְתַזְמֵר מלשון תזמורת, לְתַרְבֵּת מלשון תרבות וכיוצא בזה. מילה אחת יוצאת מן הכלל, והיא מילה מתורגמת מאנגלית על ידי המשטרה, וזאת המילה לְתַשְׁאֵל. המשטרה צריכה לחקור אדם ולקבוע אם הוא נאשם, ועל כן היא זקוקה לגבות עדות מאדם עוד לפני שהוא בחזקת חשוד. ביקשו אפוא פועל שונה מן הפועל לחקור, וקבעו לְתַשְׁאֵל במקביל למילה האנגלית to inquire. המילה הזאת הפרה את כל הכללים, ובעצם יצרה הכנסת עיצור נוסף לתוך השורש, דבר שלא היה ולא נברא. כשאנחנו באים עכשיו ומציעים לקבוע את הפועל לְתַכְתֵּב, הדעת נותנת שזה יהיה מלשון תכתיב. אם לא זאת משמעות המילה אלא סוג מסוים של כתיבה, יש פה החלטה בעלת משמעות דקדוקית יוצאת דופן: זו החלטה כללית שיש לנו עוד בניין אחד של פועל, הבניין השמיני. אפשר באופן עקרוני לקחת כל שורש בן שלושה עיצורים ולהוסיף בראשו את העיצור תי"ו. זה פשר ההחלטה שלנו. אני מבקש מכם לתת את הדעת לגודל ההחלטה הזאת. היא נוגעת לא לוועדה למילים בשימוש כללי, אלא לוועדת הדקדוק. אינני מתנגד להחלטה כזאת, אבל אנחנו צריכים לדעת מה אנחנו עושים.

מ' בראשר: אין פה בניין חדש. הפועל הזה בנוי במתכונת של פיעל; יכולנו גם להוסיף גימ"ל ולקבוע גְּכַתֵּב בבניין פיעל.

ע' אורנן: לא, כי זה אומר שיש עכשיו שורש חדש. אני מספר לכם, על יסוד בדיקה, שכל המילים האלו שנוסף להן תי"ו מקורן ב'סחיטה' של שם המתחיל בתי"ו. אנחנו, השמרנים כביכול, עושים מהפכה מבלי דעת. זה דבר שצריך לתת עליו את הדעת. לא ייתכן לשבת כאן ולדון אם המילה בעלת צליל יפה, ולהכריע ברוב של שמונה בעד או שבעה נגד. זאת החלטה גדולה מכדי להחליט עליה כבדרך אגב; זאת צריכה להיות החלטה שתתקבל בוועדת הדקדוק ותידון דיון מקיף במליאה.

לצירוף ה-state of the art יש לנו ביטוי עברי מצוין, הַמְלָה הָאֲחֵרוֹנָה. כששואלים מהו מצב המחקר, מתכוונים לשאול מה המילה האחרונה בעניין הזה. מובן שאין מתכוונים פה למצב קבוע. ברגע זה זו המילה האחרונה במחקר; בעוד שלושה ימים תהיה 'מילה אחרונה' אחרת.

במקום הַשְּׁלֵם ראוי לקבוע מִכְחָן מְלוּי. מונח כזה מסביר בדיוק במה העניין: יש מקום ריק וצריך למלא אותו.

י' מנצור: אין ספק שיש צורך במונח לציון העברה מסרט הקלטה אל הכתב; השאלה היא אם המונח תִּכְתֵּב הוא המונח המתאים, לאור דבריו של הא' אורנן שאנחנו יוצרים כאן בניין חדש. מבקש אני לשאול מהו המונח באנגלית המציין את הפעולה הזאת.

א' אבנר: באנגלית יש מונח משותף להעברה לטקסט רגיל מן ההקלטה ומן הסטנוגרמה: to transcribe. לגבי סטנוגרמה אומרים בעברית פְּעֻנָה, משום שיש סימני קוד וצריך לפענח אותם. הקלטה מילולית אין בה קוד; זו הקלטה של דברים כאמירתם, ויש להפוך אותם מטקסט אמור לטקסט כתוב. לכן לא הלכנו בעניין זה אחרי האנגלית, ואנו מציעים שני מונחים.

י' מנצור: השאלה היא אם לא נוכל לתת משמעות נוספת למילה הַעֲתִיק או למילה הַעֲתֵק, כדי שלא נזדקק לקבוע פועל חדש. במונח מס' 6 מקבל אני את המונח תִּל. אשר למונח מס' 7, הַשְּׁלֵם, המילה הזאת אינה מתאימה. אנחנו צריכים להביא בחשבון את העובדה שהמילים האלה נכתבות בלא ניקוד, ולא יוכלו בכלל להבין את המילה הזאת. אפשר להסתפק במילה הַשְּׁלֵמָה או במילה מְלִי, הקיימות כבר בעברית.

מ"צ קדרי: בעניין העברה מהקלטה לכתב, אין הכרח לקבוע צורה שיש בה תי"ו. יש גם אפשרות אחרת, להקדים אל"ף לשורש ולקבוע אֶכְתֵּב. תי"ו התקבלה בדרך כלל במשקלים מסוימים כמו תִּקְדִים, תִּחְדִיש. במילה שלנו אפשר ללכת לכיוון אֶפְעַל. אשר ל-state of the art, מדובר בדבר שבהווה, שהוא עכשיו. אפשר לגזור שם תואר מן המילה עכשיו ולקבוע מֶצֶב עֶכְשָׁי.

א' טל: המונח אֶתְרוֹנִי הוא דר-משמעי, כמו המילה אֶתְרוֹן. יש אחרון שפירושו שאין עוד אחריו, ויש שמשמעו האחרון עד לרגע זה. דר-משמעות הזאת אינה רצויה, ועל כן מוטב לחפש מונח אחר. ועוד רציתי להעיר בשולי הדברים של הא' בן-טולילה, שהלשון משקפת את גלגולי התרבות שאנחנו חיים בה. תנו לנו קצת פרספקטיבה היסטורית, כדי שנוכל לראות אם הביטויים התרבותיים החדשים האלה ממשיכים לחיות או מתו ונשכחו.

מ' בראשר: כמה זמן צריך בשביל פרספקטיבה כזאת?

ג' בירנבאום: הציעו פה לקרוא ל-state of the art 'המילה האחרונה'. הביטוי הזה משמש בדיבור, אבל הוא נשמע כלשון עגה. אנשי מכון התקנים שפנו אלינו הזכירו את הביטוי הזה, אבל אמרו שהוא אינו מתאים להם, ולכן חיפשנו מונח רשמי. לגבי תִּכְתֵּב, אחת ההצעות שהועלו בוועדה הייתה שִׁקְלֵט. המילה הזאת משמשת בצבא ובמקומות אחרים, וכדאי לשקול אם לאמץ אותה. בניין שִׁפְעַל אינו בא תמיד במשמעות 'לעשות מחדש את הדבר'. השי"ן יכולה לציין אספקט אחר של ק-ל-ט.

א' אבנר: זה לא אספקט אחר של קֶלֶט; זה ההפך!

ג' בירנבאום: זה לא ההפך, זה המשך התהליך. יש פה התפתחות טבעית בלשון, שאינה באה בעקבות האנגלית. עיתונאי במחנה אמרו לנו שהמונח הזה נפוץ בצבא. אפשר לשקול את זה. ובעניין הַשְּׁלֵם: אמנון שפירא, מעובדי האקדמיה, הציע לקבוע הַשְּׁלֵם על דרך הַצְרָף (פאזל), הַשְּׁבִיץ.

ש' מורג: אינני רואה במה עדיף אֶכְתֵּב על תִּכְתֵּב. ואשר להשוואה לאנגלית אני תמה תמיהה גדולה: הלוא אנחנו טוענים כל הזמן שאין להיצמד לאנגלית. האנגלית איננה מבחינה בין תִּכְתֵּב ובין תִּעְתֵּק, ומשתמשים לשניהם ב-transcribe ו-transcription. אבל מבחינת העניין יש הבדל ברור בין התכתוב ובין התעתוק. אלו שני דברים נבדלים לחלוטין: תכתוב הוא העברה מהקלטה לכתב, ואילו תעתוק הוא העברה משפה לשפה. למשל, אנחנו מתעתקים את שם העיר צפת Zefat; עניין לעצמו הוא שכל התיירים הבאים בשערי העיר קוראים לה זַפַּת...

א' אבנר: לעניין התִּכְתֵּב, אינני מתנגד להצעה שיאמרו אֶכְתֵּב, זה איננו משנה. אשר לבניין החדש שהא' אורנן טוען שאנחנו יוצרים, הדיון הזה כבר תם; השפה עשתה את המהפכה הזאת בלעדינו. יש לנו לְתַדְלֵק...

ע' אורנן: הפועל לְתַדְלֵק נגזר מן השם תְּדִלְקָה, שהיה קיים בלשון בשנות החמישים כחידוש לשוני.

א' אבנר: יש גם לְתַסְפֵּל, לְתַשְׂאֵל ולְתַפְקֵד. לעניין זה, אין זה משנה כלל מה הייתה הגנסיס. בדיעבד נוצר כבר הבניין הזה; יום אחד יכניסו אותו לתוך הלוחות.

י' בלאו: בגיליון לשוננו הקרוב יבוא מאמר של ג' גולדנברג על הנושא הזה.

א' אבנר: אולי כדאי לקרוא את המאמר לפני שנמשיך בדיון; אבל אם מישהו סבור שֶׁלְאֶכְתֵּב מציל אותו מהדילמה הזאת, אין לי התנגדות. לעומת זאת יש לי התנגדות לפועל הנגזר מן השורש ק-ל-ט, כי לפעולה שאנו דנים בה אין שום שייכות לקליטה ולהקלטה, אלא להעברת הדברים המוקלטים לכתב. גם אם בצה"ל הונהג השימוש בפועל שֶׁקֵּלֵט, אין סיבה לאשר את זה. אשר להֶלֶף או רֶץ או חֵיל במשחקי הילדים: עובדה היא שהילדים אומרים חֵיל, ואינני רואה סיבה לפסול את זה. לרץ יש גם החיסרון, שבמשחק השחמט הוא מציין רק כלי אחד מבין כל הכלים. אין לי דעה מובהקת בעניין ההצעה לקבוע הַשְּׁלֵם ל-close. אינני מסתיר שאינני מאושר מהמילה אֶחְרוֹנִי, אבל כל ההצעות ששמעתי עד כה גרועות ממנה.

י' בלאו: אני רוצה לשאול אם אנחנו עוסקים בשם עצם או בשם תואר; הלוא state of the art זה שם עצם, ואילו אֶחְרוֹנִי הוא שם תואר. ושאלה נוספת הלכה למעשה: אני

רוצה להביע את ה־state of the art בסוגיה בלשנית כלשהי, איך הוועדה מציעה להביע את זה? האם אי אפשר להשתמש בצירוף מצב המחקר.

א' אבנר: שם התואר הוא אַחְרוֹנִי, ואם רוצים לגזור ממנו שם עצם מופשט, יש לומר אַחְרוֹנִיּוּת. כבר אמרתי שההצעה הזאת אינה מלהיכה אותי, אבל כל ההצעות האחרות ששמעתי בדיוני הוועדה ובדיון הזה גרועות יותר.

ע' אורנן: לפני שנים כתבתי מאמר "על יצירת שרשים חדשים ועל כמה מלים מחודשות" (לשוננו לעם כז, תשל"ו, עמ' 254-267). הסברתי שם מאין באים תִּסְפּוּל ותִּסְפָּל, תִּחְקֹר ותִּחְקָר. אלו חידושים בשיטה הגרועה ביותר: לוקחים אטימולוגיה של מילה אנגלית ונותנים תרגום עברי שלה. המילה sophisticated קשורה לאֵלֶת החכמה סופיה, ולכן לקחו את השורש ח-כ-ם וגזרו ממנו תִּחְפּוּם. אין לזה שום בסיס בהתפתחות של העברית. אני רוצה להזכיר לכם את דברי יחיאל מיכל פינס ואת דברי רא"ם ליפשיץ שאמרו שאם יש לנו מילה עברית אין צורך לחדש. הפועל לְתַעֲתֵק נוצר באופן חוקי לחלוטין: מן השם תַּעֲתִיק נסחט השורש החדש ת-ע-ת-ק וממנו נגזר הפועל לְתַעֲתֵק, שפירושו העברה מלשון במבע אחד ללשון במבע אחר. זה יכול להיות תעתיק פונטי, וזה יכול להיות תעתיק פונמי, וזה יכול להיות תעתיק מקול לכתיבה.

מ' בר-אשר: תם הדיון, ואנחנו ניגשים להצבעה. ארבע הצעות הועלו למונח מס' 5: הצעת הוועדה תִּכְתֵּב ותִּכְתֹּב וכן ההצעות אִכְתֵּב, תַּעֲתֵק ושְׁקֵלֵט.

י' בלאו: אפשר גם לא לקבוע מונח, ולהשתמש במילים הקיימות כגון לְהַעֲתִיק.

ר' אירמאי: יש לי הצעה נוספת: לְתַמְלֵל, שהרי מדובר פה בהעברה לטקסט כתוב. אינני בטוח שההצעה טובה; אני רק מציע לשקול אותה.

מ' בר-אשר: חבל שלא דיברת בתחילת הדיון, ולא נוכל לדון בהצעתך. אני מעמיד תחילה את ארבע ההצעות - תִּכְתֵּב, אִכְתֵּב, תַּעֲתֵק ושְׁקֵלֵט - מול ההצעה שלא לקבוע מונח ולהשתמש במילים קיימות כגון לְהַעֲתִיק.

הצבעה

- בעד ההצעה שלא לקבוע מונח - 1
- בעד ההצעה לקבוע מונח - הרוב

הוחלט לקבוע מונח.

- בעד הצעת הוועדה, תִּכְתֵּב - 7
- בעד אִכְתֵּב - 4
- בעד תַּעֲתֵק - 5
- בעד שְׁקֵלֵט - אין

מ' בראשון: נכריע בהצבעה בין שתי ההצעות שקיבלו את מירב הקולות: תכתב ותצטק.

הצבעה

בעד תכתב - 8

בעד תצטק - 5

הוחלט: הפועל תכתב יציין פעולת העברה של טקסט מוקלט לכתב. שם הפעולה יהיה תכתוב.

מונח מס' 6

הצבעה

ההצעה תיל התקבלה ברוב קולות.

מ' בראשון: מונח מס' 7 זכה לשפע של הצעות: השלם, תשלים, השלמה - שמשמעותה שאין קובעים מונח מיוחד, תשלם - על משקל תשבץ, מבחן מלוי, מבחן זיל גמר.

נצביע פעמיים: בהצבעה הראשונה נצביע על כל הצעה, ואפשר יהיה להצביע בעד כמה מונחים. שתי ההצעות שיקבלו את מרב הקולות יועמדו להצבעה שנייה.

הצבעה

בעד השלם - 2

בעד תשלים - 6

בעד תשלם - 1

בעד מבחן מלוי - 10

בעד השלמה - 3

בעד מבחן זיל גמר - 1

הצבעת הכרעה

בעד מבחן מלוי - 10

בעד תשלים - 5

נתקבל המונח מבחן מלוי לציון קלוז (תרגיל שבו מוטל על התלמיד להשלים מילים חסרות)

מ' בראשון: הגענו למונח מס' 8, state of the art. הצעת הוועדה היא אחרוני להבעת שם התואר, ובמקום שיש צורך בשם עצם הציג הא' פורת אחרוניות, וגם הצעה זו נזכרה בדיון.

י' בלאו: מתי ישמש המונח אַחְרוֹנִיּוּת ומתי מַצֵּב הַמְחָקֵר? כדאי לברר את זה.

מ' בר-אשר: אני חושב שאין אנחנו באים לבטל את המונח הקיים בתחום המחקר, מַצֵּב הַמְחָקֵר. אנחנו מדברים בעיקר בתחום הטכנולוגיה, לגבי מכשירים, כלים או סוגי נשק. הא' שמעוני יוכל ודאי להסביר מתי ראוי להשתמש בשם התואר ומתי בשם העצם המופשט.

א' שמעוני: כשאדם רוצה לדעת מה מצבו של פיתוח טכנולוגי מסוים, מה נעשה ומה טרם נעשה, הוא מדבר על state of the art. זהו המצב ההווי, הערכני, העכשווי, הנוכחי.

א' אבנר: יש שימוש נוסף לביטוי הזה. אדם ממליץ על מוצר מסוים, שהוכנסו בו מרב השכלולים הקיימים בתחומו בעולם. אומרים שהמחשב הזה או תנור האפייה הזה הוא state of the art.

מ' בר-אשר: אז הוא בעצם מעודכן לעכשיו, ואפשר לומר כי הכלי הזה הוא אַחְרוֹנִי.

ש' אירמאי: בתחום הטכנולוגיה לעולם לא נשתמש בדוגמה שהביא הא' אבנר. תמיד נדבר על המצב שבו הגענו בפיתוח של דבר מה. אבל לא נכון לומר המצב האַחְרוֹנִי, אלא המצב הַהוֹוִי, שהרי אין זה המצב האחרון. תהליך טכנולוגי יכול להיות רק בראשיתו, ובכל זאת יאמרו כי ה־state of the art כרגע הוא כזה וכזה.

מ' בר-אשר: לדעתי, אחרי ששללת את הדברים המשכנעים של הא' אבנר, המצב הפך להיות מעורפל. איננו טכנולוגים; מוכרחים להביא למליאה דוגמות ברורות לשימוש המונח המוצע. אני מחזיר אפוא את המונח הזה לוועדה. נותרו עוד שלושה מונחים לדיון:

9. כְּפִיף - subordinate

10. סִפִּין עוֹגָה - cake-knife (דעת מיעוט: מְרִית עוֹגָה)

11. דְּפִדְף - בלוק למכתבים

יו"ר הוועדה יציג את המונחים ויסביר אותם.

א' אבנר: מי שיש עובדים הכפופים לו הוא ממונה. אנו זקוקים לשם עצם המבטא את כלל העובדים הכפופים לממונה. לפי הצעתנו הם כְּפִיפִים. לא רצינו לקבוע כְּפוּף, משום שלמילה יש משמעות נוספת, פיזית. אמנם קיים המונח פְּקוּד, אולם ההבדל בין כפוף לפקוד הוא בזה שלפקוד אין משמעות-משנה פיגורטיבית, ולכפוף יש משמעות משנה פיגורטיבית.

בעניין cake knife יש בעיה: סִפִּין עוֹגָה הוא תרגום מילולי, אבל אינו מתאים לצורת הכלי. הכלי הזה נראה ככף סיידיים, אלא שמצדו האחז הוא מחורץ קצת כדי שאפשר יהיה גם לחתוך את העוגה ולא רק להגיש אותה. הוא איננו נראה כמו סכין, והחיתוך גם

איננו השימוש העיקרי שלו. מניסיוני אני אומר שלפעמים כדאי להקדים ולפרוס את העוגה במטבח בסכין רגילה, ורק אחר כך להשתמש במכשיר הזה כדי להעביר את המנות לצלחות האורחים. לכן התנגדתי למונח והצעת, מְרִית עוֹגָה, באה כהצעת מיעוט.

מה שנוגע ל"בלוקנוט", כאן יש בעיה שנוצרה בגורלה של החלטת האקדמיה בפי דוברי העברית. האקדמיה החליטה על דְפְדָּפְת. מה עשו דוברי העברית? העבירו את השם הזה למכשיר כתיבה אחר, שנקרא באנגלית loose-leaf notebook, אותה מחברת שכל דף קיים בה בפני עצמו ואפשר להוציא אותו. מי שמבקש לרכוש מה שהאקדמיה קוראת דְפְדָּפְת מכנה אותו בלוק למכתבים. לאור המצב הזה ביקשו מאתנו תרגום חדש לבלוק למכתבים, משום שהדְפְדָּפְת נשתעברה לצורך אחר. כדי לא להתרחק מן המונח הקודם אנו מציעים לקבוע דְפְדָּפְת.

ש' אירמאי: במונחי מנהל ציבורי של האקדמיה נקבע המונח פְּפוּף (subordinate) צרוין שהוא שם עצם. המילה הזאת קיימת כבר עשרות שנים והיא מקובלת בציבור. לעומת זאת, המונח פְּפוּף נקבע באקדמיה במשמעות flexible, 'גמיש' (מונחי טלפונאות תרפ"ט, סרטוט תשל"ד, הנדסת דרכים תש"ן). אוי ואבוי אם הכפופים יהיו פְּפוּפים. אין כל סיבה לשנות מונח מקובל מן קדמת דנא, שנציבות שירות המדינה משתמשת בו. אשר לסכין, יש סוגים רבים של סכיני מטבח: יש סכינים לסוגי הבשר למיניהם, יש סכינים לדגים, ויש עוד סכינים רבים ולהם צורות שונות ומשונות. אני מציע לקרוא לכולם סכינים, כמו בכל השפות, ולא ליצור את החידוש מְרִית. המונח מְרִית משמש בתחום הזריעה וברפואה, ומוטב שיישאר שם.

בנוגע למונח מס' 11, האקדמיה קבעה במונחי המשרד את המונח דְפְדָּפְת לציון דפים מחוררים המחוברים יחד, כדי שאפשר יהיה לתלוש מהם לפי הצורך. באנגלית קוראים לזה pad. מצד שני קיים ה-loose-leaf, שלא היה לו מונח עברי עד כה. השאלה היא אם באמת כדאי להעביר את המילה דְפְדָּפְת מן המשמעות האחת אל השנייה.

א' אבנר: איננו צריכים להעביר; הציבור כבר העביר את המילה!

מ"צ קדרי: משקל פְּעִיל הוא משקל עמוס מאוד, והוא משמש בהרבה מקרים במשמעות של 'ניתן ל-', כמו הסופית -able באנגלית. למשמעות של subordinate אפשר להמשיך ולהשתמש במונח פְּפוּף.

בעניין מונח מס' 10, המדובר באותו מכשיר שחותך עוגה או פורס עוגה, ולכן צריך לכנותו סכין עוגה, פורס עוגה או חותך עוגה. הצעת הוועדה למונח האחרון, דְפְדָּפְת, נראית בעיניי.

ר' גדיש: רציתי להעיד שהמילה פְּפוּף משמשת אצל העוסקים במנהל ציבורי. אפשר להחליט שלא לקבוע אותה, אבל היא משמשת וכדאי להביא זאת בחשבון.

מ' בר-אשר: אני מסכם: הוועדה מציעה פְּפוּף; הא' אירמאי הבהיר שיש במונחי האקדמיה פְּפוּף לחוד וּכְפוּף לחוד; הא' קדרי אמר, בצדק, שהצורה פְּפוּף משמשת

לתרגום שמות תואר המביעים יכולת. כנגד זה עומדים דבריה של הגב' גדיש, שהמילה קָפִיף כבר משמשת. עכשיו אנחנו מצביעים.

ג' בירנבאום: צריך גם להזכיר שלמילה קָפִיף יש קונוטציה שלילית.

הצבעה

בעד הצעת הוועדה, קָפִיף - 2

בעד ההצעה קָפִיף - רוב גדול

הוחלט לקבוע קָפִיף (subordinate).

מונח מס' 10

בעד סָפִיץ עוֹגָה - 10

בעד מְרִית עוֹגָה - 2

הוחלט לקבוע סָפִיץ עוֹגָה (cake-knife).

מונח מס' 11

בעד הצעת הוועדה, דִּפְדָּף - 10

בעד המונח הקודם, דִּפְדָּפֶת - 2

הוחלט לקבוע דִּפְדָּף (בלוק למכתבים).

ש' אירמאי: אם החלטנו כך, צריך לאשר את המונח דִּפְדָּפֶת במשמעותו החדשה.

הוחלט לאשר את המונח דִּפְדָּפֶת במשמעות loose-leaf notebook.

ז. ענייני דקדוק: עָבוֹר וּבְעָבוֹר

הודעת ועדת הדקדוק

עָבוֹר

השימוש מצוי בלשון הפייטנים הקדומים, כגון ינאי והקליר, וכן בשאלות ותשובות ובמדרשים מאוחרים. תלמידי מנחם השיגו על דונש שהשתמש במילה עָבוֹר בהשגותיו על מחברת מנחם. אבן ג'נאח (הרקמה, שער ז) נוטה להצדיק את השימוש הזה ("ואין לתפוש בהשבת הדבר אל עקרו לצורך השיר"). ראבי"ע (בפירושו לבראשית יב, יג) ורד"ק (ספר השרשים, ערך עבר) מתנגדים לשימוש במילה עָבוֹר.

וראה: י' אבינרי, יד הלשון, ערך עָבוֹר, עמ' 440; י' פרץ, עברית כהלכה, עמ' 219.

נחלקו הדעות בוועדת הדקדוק (ביום ג' באב התשנ"ד, 11 ביולי 1994). היו שטענו כי אין להתיר שימושי לשון שאסרו מדקדקים על סמך המעשה הלשוני שעשו. משה אבן עזרא אסר שמונה שימושי לשון, וכולם נמצאים בכתיבתו שלו. באותה הדרך אפשר להתיר גם את גָּלַל,

ואיש אינו מציע להתירה. הדעה המנוגדת הייתה כי השאלה איננה לשונית אלא סגנונית, ולכן אין לאסור במפורש. הוחלט להביא להכרעת המליאה את השאלה אם לאסור את שימוש הלשון הזה או לקבוע שהאקדמיה איננה ממליצה עליו. דעת יחיד בוועדה הייתה להתיר את עֵבוֹר.

מ' בר-אשר: אני מבקש ממזכיר ועדת הדקדוק להציג את הצעת הוועדה בעניין המילה 'עבור'.

י' עופר: השאלה העומדת לדיון איננה חדשה, שהרי התלבטו בה כבר המדקדקים הקדומים. אולם היא שאלה מעשית, והיא מתעוררת מחדש בימינו. ברקע הדברים עומדת השאלה העקרונית עד כמה צריכה האקדמיה להתערב בענייני סגנון. לפני חצי שנה התנהל ויכוח בשאלה הזאת במדורים מסוימים בעיתונות, ואגב כך התגלגלה השאלה אלינו.

בוועדת הדקדוק עלתה הטענה שמוטב לסמוך על התאוריה של המדקדקים ולא על המעשה הפייטני שלהם. אנו מוצאים את המילה עֵבוֹר בשירים ובפיוטים, אולם המדקדקים אסרו אותה בדיון התאורטי שלהם, ומוטב שנלך בעקבותיהם משום כבודם של הראשונים.

הוועדה מביאה כעת למליאה שתי הצעות החלטה, כדי שתכריע ביניהן: ההצעה הראשונה היא לקבוע שהשימוש הזה אסור, ומי שישאל אותנו אם מותר לומר עֵבוֹר, נשיב לו שבעברית שלנו השימוש הזה אסור ויש לומר בְּעֵבוֹר. ההצעה השנייה היא לסייג ולומר שאין אנחנו ממליצים על השימוש הזה.

י' ייבין: נדמה לי שמבין שלוש ההצעות - לאסור את השימוש, לקבוע שאין ממליצים עליו או להתירו - ההצעה הטובה ביותר היא האמצעית. אם בשירי המשוררים ובספרות המדרש השתמשו בלשון זו, קשה לבוא ולאסור אותה לגמרי. מצד שני, אפשר להגיד שזה שימוש של לשון גבוהה או לשון מליצית, ורצוי לא להשתמש בו בלשון הרגילה. אני רוצה להעיר שכמו שיש לפעמים גֵּלֶל במקום בְּגֵּלֶל, יש לפעמים בפיוט גם פְּנִי במקום לְפָנִי או פְּנִי, כגון "לבוא פְּנִי קדוש". את כל השימושים האלה אני מציע שלא לאסור, אבל לא להמליץ עליהם. הם מותרים רק למשוררים ובלשון גבוהה.

מ' בר-אשר: המשוררים אינם שואלים אותנו.

ש' שרביט: בדקתי בפרויקט השו"ת בדיקה קצת שטחית, והתמונה העולה היא כזאת: ככל שאנחנו מתקדמים בזמן מתרבה השימוש במילה עֵבוֹר. בשאלות ותשובות בנות זמננו השימוש הזה בא כאלפיים פעמים. בדקתי גם את המילה גֵּלֶל, הבאה בעיקר בצירוף 'גלל כן'. בעל החיבור 'ציץ אליעזר' נטל תשעים ותשעה אחוזים מכלל השימוש הזה; אצל ספרדים אין הוא נמצא.

מ' בר-אשר: מתברר של 'ציץ אליעזר' הוא הרב אליעזר יהודה וולדינברג, חבר בית הדין הגבוה.

ע' אורנן: רבותי, השימוש במילה עֵבוֹר אינו בגדר לשון גבוהה. אם נבוא להתירו למשוררים, נעשה עצמנו לצחוק. הילדים משתמשים בזה; בלשון העם, בשוק, בכל מקום תשמע עֵבוֹר. בְּעֵבוֹר היא חלקם של מלומדים שלמדו ויודעים שעֵבוֹר פירושו תבואה וצריך לאמר בְּעֵבוֹר. הדרך הטבעית בשבילנו היא לומר: העם פסק, יש עֵבוֹר.

א' אבנר: ככל הכבוד לתורת הצורות, הדבר החשוב ביותר במילה הוא משמעותה. משמעותה של בְּעֵבוֹר היא 'תמורת', כמו "בְּעֵבוֹר נעלים" (עמוס ב, ו). המילה עֵבוֹר בשימושה היום, יש לה הוראה אחרת לגמרי: בשביל. על מכתב אפשר לכתוב: "למשפחת הגדי עֵבוֹר רחל", והכוונה היא שהמכתב מכוון אליה. אחת מן השתיים: או שנאמר שהמילה עֵבוֹר בכלל איננה נכנסת בגדר הלשון התקנית, או שהיא מתקבלת ואז יש לה הוראה שונה מזו של בְּעֵבוֹר.

י' בלאו: כדאי לבדוק אם המילה בְּעֵבוֹר אינה משמשת במשמעות 'בשביל'. כדאי לבדוק זאת במקרא, ולבדוק בספרות המאוחרת אם אמנם קיים ההבדל הזה בהוראה. אני מציע לדחות את ההחלטה עד שייבדק הדבר.

ש' שרביט: בשאלות ותשובות בנות זמננו במאגר השו"ת באה המילה עֵבוֹר כאלפיים פעם, ולעומת זאת המילה בְּעֵבוֹר באה 230 פעמים.

י' מנצור: אין אנחנו יכולים לאסור את השימוש של עֵבוֹר. גם אם אנחנו מעדיפים את הצורה בְּעֵבוֹר, לא נאסור את המילה עֵבוֹר.

י' בן-טולילה: יש לי שאלה עקרונית על ההצעה שלא להמליץ על שימוש מסוים: משעה שמונח מסוים או מילה מסוימת כלולים בלשון, הרי הם עומדים לרשות הדוברים. יש מילים מתאימות יותר ומתאימות פחות, והמשתמש בוחר בין כל האפשרויות. האם האקדמיה צריכה להמליץ המלצות?

מ' בר-אשר: יש מסורת של ספרים - כגון ודייק, עברית כהלכה ומדריך הרדיו של בנדויד - שנקטו עמדות בשאלות הללו. עד לעת הזאת המילה עֵבוֹר נחשבת לתת-תקנית, ועכשיו הציבור שואל ורוצה לדעת אם המילה תיחשב תקנית. במשך שנים האקדמיה לא התערבה בשאלות סגנון מעין זו, אך לדעתי טוב שתקבע עמדה גם בשאלות כאלה.

י' בן-טולילה: האקדמיה יכולה לומר לו שהמילה היא תקנית.

ג' בירנבאום: אנחנו נשאלים כל הזמן שאלות מסוג זה במזכירות המדעית. לדעתי, צריכים להיות לפחות שלושה סוגים של תשובות אפשריות: האחת - השימוש מותר לגמרי והוא תקני בהחלט; השנייה - השימוש אסור לגמרי ואינו תקני; ותשובה שלישית - השימוש אפשרי, אינו פסול, אך אינו 'למהדרין' או שאינו מומלץ. המשיב את

התשובה הזאת אינו בא להמליץ על מילים, אלא לומר לשואל כך: אם אתה רוצה לשון תקנית מאוד או מהודרת מאוד, אל תשתמש בזה, ואם אתה רוצה לשון קצת יותר עממית תשתמש בזה.

מ' בר-אשר: הא' בלאו מציע שעד שלא יתברר העניין של עֵבוֹר כנגד פְּעֵבוֹר לא תתקבל החלטה. מצד שני שמענו כי המילה הזאת מתועדת אלפיים פעמים בספרים שהוקלדו במאגר, בפיהם של חכמים ויודעי עברית.

י' בלאו: אם יש בעברית של ימינו הבדל של משמעות בין פְּעֵבוֹר וְעֵבוֹר, יהיה בוודאי פחות טעם להסתייג מְעֵבוֹר. אולם אם יתברר שהשימושים משותפים, יהיה טעם להסתייג מְעֵבוֹר. אני חושב שמוטב לחכות עד שיתברר הדבר הזה ואז נוכל להצביע. לא יהיה צורך לחזור על הוויכוח.

מ' בר-אשר: אני מחזיר את השאלה לדיון בוועדת הדקדוק. נודה לא' שרביט אם יוכל להמציא לנו את החומר לדיון.